

S O K F É L E .

XXVIII szám Béts. August 7-dikén.

1832

Statistikai Jegyzetek.

D Á N I A .

I. Az Uralkodó Ház. (Evang. Augsb. Vallású).°

Királya: VI. FRIDRIK, szül. 1768. Attya VII Krisztián után kezdett uralkodni 1808-ban. Hitvese Mária, Heszzen Caszeli Printzaszszony, sz. 1767-ben.

Magzatai: 1) Karolina, Koronahertzegaszszony sz. 1793-ban. Férje: Ferdinand Fridrik, Dániai Printz.

2) Wilhelmina, sz. 1808. Férje: Fridrik Károly, Dániai Printz.

II. A' S t á t u s .

A. Európai Statusbirtokok.

Tartományok.	nagyságok □ mértf.	népességek.
1. Dánia és a' Slesz- vigi Hertzegség	847	1,521,278
2. Holsteini Htzgség	153	374,745
3. Lauenburgi Htzgség	19	35,640

A. Öszvesen 1,019 1,931,663

B. Távolabbi Birtokai.

1. Färöe és Grönland Szigetek:	240	11,240
2. Izland Sz.	1,405	49,826
3. Nyug. Indiai Sz.	8	46,209
4. Trankebar; Guinea	26	28,000

B. Öszvesen: 1,679 135,356

A. B. Mindöszve: 2,698 2,067,019

Toldalék a' M. Kurirhoz.

Népesebb városai.

Koppenhága	104,174 lakossal.
Altona	24,500 —
Trankebar	19,679 —
Flensburg	16,000 —

Nemzeti különbségek.

Dánok	1,209,531	Néger	43,000
Németek	648,000	Hindusok	19,000
Frizek, Angolok	70,000	Eszkimók	7,000
Normannok	55,000	Zsidók	6,000

Vallásbeli különbségek 1827-ben.

Eváng. Ausburgi Vall.	2,045,931	Reform.	1,200
Zsidók	6,000	Herrnhuter	1,500
Kathoikusok	2,000	Mennoniták	9,00

Tanító Intézetek.

Universzitas van Koppenhágában 578, és Kielben 330 tanulóval. Gymnazium 27. Tudós és Gazdasági társaság 11, Lancaszteri köznépi Oskola 2,007.

Finantzia.

A' Státus jövedelme esztendőnként	10,200,000
— adóssága mintegy	100,000,000

Hadi ereje:

Szárason: Bekesség idején 38,819 ember.

Tengeren: Lineahajója 3, Fregát 6, Corvette 3, 'sa't. öszveséggel 80 hadi hajó.

III. A' Státus törvényes alkotmánya.

Határtalan Monarchia. Státusok ugyan vannak, de azoknak a' kormányozás dolgába semmi szőlőjok nintsen. — A' Korona mind a' férjfi mind a' leány ágra száll örökség szerént.

IV. Vitézi Rendek.

1) Elefántrend, melly Udvari megtiszteltetés, állít-

al. tatott 1580-ban. 2) Danebrog Érdem Rende, 4 rangú, 1671-től fogva. 3) de l'Union parfaite, 173-től fogva.

Sok Paradoxumok lettek már Axiomákká.

A' múlt 1831-dik esztendő Augusztus hónapjában, a' Magyar Kurir 16-dik számja alatt ezt a' Kérdést tettem vala fel: *A' Cholera nyavalya valyon nem azon közönséges földindulás következése e', mellyel most Földünk küszködik? . . .* Elő számláltam ott rövideden azon okokat, és történeteket, mellyek a' kérdés feltételére alkalmatosságot nyújtottak. Azok, kivált az elzárás felszabadulása után, mind itt a' Városban esett, mind a' körül belől fekvő vidékekről jött tudósítások és tapasztalások által szaporodván, gyanításaimat még jobban megerősítették. De a' külső Országokról jött tudósítások is ide mutatni láttatnak; leg alább tsaknem átaljában megegyeznek levegő egünknek Földünk által okozott romlottságáról való vélekedésben. — Ezek között két nevezetesebb vélekedés tünt leg inkább szemembe: egyik a' Dr. Sándor Úré (†) ki is a' positiva és negativa electricitas (Menykövesség *) változásaiból véli kimagyarázhatónak a' nyavalja okát: jöllehet ez előttem hijjános, mind azért, mert ama két nevezetű Electricitas felett fen forgó kétségek, nintsenek még a' Tudósok által elhatározva; mind azért, mivel nemtsak ez a' Létető **) (Ele-

†) Allgem. Zeit. Ausserordentl. Beylage. 8. Sept. 1831.

*) Menykövesség: nem egészen jó szó ugyan, de mégis jobb, mint maga az Electricitas.

***) Elementumot Létetőnek fordította leg elsőben Fő Tiszteletű Superintendens Budai Ésaías Úr; és ítéletem szerint annak kitételére ennél jobb szót gondolni sem lehet.

mentum) okozhatta levegőnk romlottságát. — A' másik értekezés, mely Systemámhoz sokkal jobban közelít, Stuttgarti P.P. betűvel jegyzett Tüdös Úrnak (††) előadása, mely szerént a' Földünkben lévő Mágnesi erő aeqvatorjainak sectiojin vezeti a' nyavalja terjedését. Ezen vélekedések által ösztönöztetvén, hogy feltett kérdésem fonákul ne magyaráztassék, előadom itt Systemámnak rövid rajzolatját, melynek következésében kérdésem feltettem: azon kérvén az Érdemes Olvasót, hogy Paradoxumaimban meg ne botránkozzék, mert hiszen, sok Paradoxumok lettek már Axiomákká; hanem vi'sgálódjék, combináljon, calculáljon, 's úgy ítéljen.

Systemám szerént tehát minden változások természeti történetek, és tünetények; sőt még az Élet is, a' rejtett éltűektől (Cryptogamáktól) fogva az Embereig, a' Létezőktől erednek; úgy hogy ezek nélkül életet gondolni sem lehet. . . . Létezőknek nevezem pedig azon természeti erőket, mellyeket látunk, érezünk, és tapasztalunk hogy meg vagynak, és a' mellyek az Orvosi Tudományban nem egész praecisióval az Inponderabiliák neve alatt fordulnak elő. Ezek a' Létezők úgy vagynak a' Természetben el rendelve, hogy minden egyes Létezőnek meg felel egy másik Létező, melyek osztán egyik a' másikat mérséklí, határok közt tartja, hogy excentricitásra ne menjenek.

Ezek a' Létezők pedig ezek:

Electricitas, ennek mérséklője *Mágnesi erő*.

Melegség, ennek mérséklője *Hidegség*.

Világosság, ennek mérséklője *Setétség*.

Ezek Systemámban mind Positiva erők, és ezt a' Chemiai Atyafiságot tartják, hogy az Electricitás,

††) Allgem. Zeit, Ausserordentl. Beylage. 1-ső 2-k. Oct. 1831

Melegség, és Világosság, leginkább együtt tartanak; együtt ismét a' Magnesi erő, Hidegség, és Setétség: de azért tökéletesen elválasztani őket egymástól nem lehet; mindenik Létető, kivált a' maga ellenkező mérséklőjéből tart meg valamit, melyben, mint valamely ágyában (Basisában) nyúgszik; ezek azok a' Létetők, melyek a' vélek egy idős Materiával bábólódnak; azokból teremtenek és rontanak, öszveraknak és bontanak, változtatnak és vegyítnek. Testek légyenek e' ezek, vagy tsupa erők, nints elhatározva.

Electricitas és Magnesi Erő.

Mind a' két Létetőről bőven tanít a' Tudomány, de nem minden tulajdonságaira terjesztette ki annyira vizsgálódását, mint kellett volna: nintsen az Electricitásról szorosán meghatározva mitsoda útat tart szabadon a' maga menetelében? nem fordított elég figyelmetességet az Electricitas és Magnes kozt lévő szoros öszve köttetésre, jöllehet tsaknem a' mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy az Electricitas, a' kemény kőfalban el rejtett vashoz, mint a' Magnesi erő tulajdonosságához, erőszakosan is béront. — Nem vette észre, hogy a' Magnesi erő meg nem akadályoztatva a' testeket Sphaeroides formába igyekszik öszve rakni; holott pedig meg lehet hogy éppen tsak ez a' tulajdonsága okozza Magnesés tönk elhajlását, (Declinációját) és következésképpen közönséges Magnesés vasaink formája is hibás. — Midőn ez a' két Létető egyarányúságba (in Aeqvilibrio) van, észre nem vesszük, mihejt pedig az elbomlik, gyakran dörgéssel tsattogással és villámlással is igyekeznek azt helyre állítani, a' mikor osztán igen is érezzük és tapasztaljuk. — A' Machina Electrica által is felbontatván ezen egyarányúság, bizonyos feltételek alatt, egy helyt öszve

gyül az Electricitás, más helyt pedig a' Mágnesi erő, és ekkor mind a' kettőt érezzük és tapasztaljuk. Ez tehát az a' két erő, melyek közzül egyiket ugyan Electricitásnak, másikat pedig hol különös nemű Electricitásnak, hol Electricitas nem létének Negativa Electricitásnak neveztek a' Tudósok: mely utolsó semmi nem egyéb, hanem az Electricitástól megszabadúlt Magnesi erő, és ez az egyszerű meg magyarázása a' Positiva és Negativa Electricitás közt fen forgó régi Kérdésnek, a' Franklin és Symmer Theoriájok el igazításának. — Ez a' két Létező játsza a' Természetben a' Vis Centrifugát és Centripetat a' Vis Repulsivat és Attractívát; — ezen két erő miatt osztja Édes Magyar Nemzetem a' Menyköveket Tüzes és Száraz *) Menykövekre. Tüzes Menykö az, melyben az Electricitás;

*) *Száraz*: Magyar Nyelvünkben nem csak azt teszi hogy nedvesség nélkül való, hanem ezt is sovány vagy a' minék valami hijja van: p. o. Száraz Ember, Száraz Predikatzió, 's a' t. Száraz Menykö tehát azt teszi, olyan Menykö, melynek valami hijja van, nints benne anyi Electricus tűz mint rendszeren szokott lenni. — Ettől a' harmadik kóborló nevű Menykö abban különböz, hogy bizonyos gyantás 's kénköves matériát hozván le magával ebben mind addig meg marad, mint valamely ágyában, és idestova pattog, míg azt egészszen el nem emésztette. — Hol vette Édes Nemzetem ezt a' finom meg különböztetést? ha történeteinkről régi Á'siai Lakhelyünkről Históriai datumaink vólnának, keresném ennek okát a' Tudományoknak és pallérozódásnak azon nagy Gradusában, melylyel valaha talán Nemzetem fénylett: de minthogy erre bizonyágunk nints, természetesen kell ezt keresnem abban a' szép, proportionált, igen érzékeny, finom Életerőben, mely a' Magyarat különösen kijeleli. — Oh Édes Nemzetem igyekezz szorgalmatosság által a' benned el rejtett kintset Napfényre hozni! — fogadd szavát Széchényinknek! — ne hogy mások az Irás ama szavát alkalmaztassák reád; „Kevélység megyen a' romlás előtt.“

Száraz az, melyben a' Magnesi erő telyesebb (prae-
dominál) amazt veresebb tüzeről, hangos 's dördülő
hangjáról; emezt fejérből tüzeről, szaggatott 's erősza-
kosan retsegő 's tsattogó hangjáról esmerjük meg.
Amarról így szóllunk nagyot dördült az Ég; erről
nagyot tsattant az Ég.... Ezen két Létezőnek egy-
arányúságra való törekedése okozza továbbá azt a'
szüntelen való dörgést, melyet az Egiháborúk alkal-
matosságával hallunk, mert a' felleg torlások külö-
böző mértékű Létezőkkel lévén telyesek mind addig
dörög tsattog, míg egyarányúságra nem jönnek, és
ekkor válnak a' fellegek is egy massává 's öntik a' zá-
port és Menyköveik is ekkor már töbnyire dördülök.
(Folytatása következik).

O sk o l a i P i l u l á k .

- 1) Egy oskola mester korbely tanítványát a' hólnapi
letzkére ekkép nógatta: „Ha hólnap nem tudod
a' letzkéd, kiporozom a' nadrágod. — A' tsinta-
lan fiú e' nyilatkoztatás után egy betűt sem tanúlt,
hanem más nap reggel levetett nadrágját Öttsének
ált-adja ezen szókkal: Vidd fel Petikém Mesturam-
nak, tudja ő már, mire való.
- 2) Virgil Georgiconja magyarázása közben álomba
merült egy deák, a' sarogjában: ezt a' Tanító
észre vévén, hirtelen meg szóllítja: a' felrettentt
Alvó szomszédjai, annak pájkosságból a' Bucoli-
conra fordított könyvét kezébe nyomják, 's ab-
ból azt az esmeretes sort mutatják neki folytatá-
súl: „O Meliboe! Deus nobis haec otia fecit.“
- 3) A' Törvény tanítás végzetével kérdi egy Colle-
giumban a' Professor Juristáját: No! mellyik

tárgy érdeklé Uraságodat leg inkább a' Törvényben? Meg lökött szomszédja néhányszor sűgá fülebe: „A' házasságról,“ de a' szegény megkérdezett járatlan lévén a' törvényes tárgyakban, 's külömben is nagyot hallván, feleli: „A' Tágaságról.“

- 4) „Szamarak vagyunk“ így fedde a' haragos mester tudatlan tanítványát. „Majd nem leszünk hólnap, ha jókorabb fel kelünk mint ma,“ viszonozá a' tanítvány.

Szörnyű kávé vágy.

Ki futott a' kávé Téns Asszony! fel kiálta a' megijjedt szolgáló. Jésus Mária! inkább a' két szemed futott volna ki Bestia!

Sikeretlen fáradozás.

Építünk folyvást, de nem épülünk: be kemény sors!
Régen hajnallik; 's még se világos egünk.

Rejtett szó.

F — el a' természet ügyes majmolója,
Ny — el számkivetett hősöknek kízója,
P — vel egy nemzetnek ditső fényt adója,
R — rel drága órák vétkes pazarlója,
T — vel a' szép lelkek pompás takarója.
Mi ez! illy sok jó 's rossz dolgok alkatoja?

Megfejtés: a' XXVII Szám. Erszény.

Jegyzés. Szívesen köszönjük a' hozzánk küldött *Rejtett Szokat!* Számok sokra telvén, meg fognak engedni, reményljük, a' Béküldő Urak, ha némelyekre a' sor későbben kerül. Kiadni mindnyájokat, kötelességünknek tartjuk.